MAJKA IZ KAMENARA

Proljeće zamutilo zelene virove oko mora.

Iz snjegova, iz raskvašenih kamenjara, vojska vladičina kličući se sjuri u primorske nizine. Bili su to živi utrzi – niko običnim hodom ne siđe, no sve u skoku i trčanju razigranom.

Ispredavaše se austrijske posade u Boki i smjesta se krenuše k sjeveru.

Crnogorci i Bokelji ludovali su od zajedničke sreće.

A vladika je s vojskom hitao prema Novome – i on će odmah pasti. Ko bi ga sad i branio!

Neko je htio da zaplaši narod, pa je širio vijest: eto ide na Boku dvadeset hiljada dragona!

I do vladike je bio došao taj glas, te je on odmah poručio jednom prijatelju Novljaninu: milo mu je što ima toliko francuske vojske, jer će veća biti slava crnogorska kad tuđinci budu poraženi... Slutio je da će ona vijest biti lažna, a ipak je htio da ohrabri sebe i svoju vojsku i ljude iz Boke koji su mu se na svakom koruku pridruživali.

Čim stiže u Novi, vladika se uputi k manastiru na Savini – želio je da se tamo obnoć odmori.

No u suton stiže pred kapiju žena, ovisoka, sva lomna i umorna. Spusti se na koljena i poljubi manastirski parg. Onda upita za vladiku.

Javiše mu da ga traži žena. On se trže iz predvečernje molitve uz bledunjavu svijeću.

Odakle je?

Rekoše da ne znaju. Po govoru bi se reklo da je iskraj mora.

Vladika mahnu rukom da pričekaju. Htio je da završi molitvu. A onda naprečac odluči da je prekine – nije trpio da ga neznan ženski stvor čeka pred vratima; molitva gotovo uvijek putuje između njega i neba, a nevoljniku nije do čekanja (jer šta bi drugo dovelo k njemu tu ženu do nevolja). A opet, kao da ga je nešto vuklo da što prije vidi tu došljakinju, da joj čuje glas i osjeti molbeni skrušeni dah na desnoj nadlanici. I kopkalo ga je iznova: ko je i otkuda je i kakvo joj je lice i koje je zlo nagna k manastiru i crnoj rizi? Ne bi priznao ni sebi da je slab na žensku molbu i suzu, kao da i sebe samog od nečeg tamnog iskupljuje i izvodi na čisti laz, kao da od neznane omamljive topline bježi na sivu ledenu koru, gdje vjetar istjeruje suzu da bi je gotovo istog trena isušio. I sad pohita prema pragu, prema onom stasitom stvoru i crnini – vrata su bila širom otvorena, te je ženu sagledao kroz magličasto predvečerje.

Što bliže njoj, to je pogled nesigurniji, bježi u stranu i uvis, čak prema planinama.

Ona mu prihvati šaku i pritisnu usne na uznemirene damare. Osjećao je kako žena drhti i kako mu drži ruku duže nego što su činile starice i prosjakinje. Sve to govori da ona dolazi k njemu s velikom nadom, da želi prisnu ispovijest i pomoć kao od brata. A on začudo (ili mu se čini) ne trže ruku dovoljno brzo. I ponovi pitanje koje je već uputio momku:

Odakle si?

Iz Kamenara, sveti vladiko.

Mrgodan na nju i na sebe, upita:

Pa što si došla, jadna? Vidiš li da smo sada svi zauzeti vojevanjem.

Ona se obazre, pa prosu priču, slobodno, glasom malo

tamnim, kao sa dna grla:

...A potom da ti rečem za tu moju đevojku. Izrasla je, sveti vladiko, ajme, kolika je izrasla, gotovo da se kiparisu vrha dohvati. I sve što je muško obrće se za njom, žedni im zubi. A zar je ona sirotica kriva što su oni takvi i što su joj njedra, da prostiš, kao djetinja glava, a stas – oči da se satru... Ajme, lude mene, što drobim pred svetom bradom! A moram, prsnuću kao riblji mjehur ako sve ne kažem. Ta moja, oče, desila se ponosita, na mene, na koga li. Oči savija pod trepavice, pa umudri i ne pogleda muškoga čela. A oni za njom pa za njom i za njenom krasotom. Ona njima – šipak! A oni da puknu od muke, sveti vladiko. Pa stadoše da pletu priče svakojake: te kako je s ovim ležala na dnu velike barke, te s onim se valjala na crvenoj ploči (u nas je kamen crven, sveti oče; sve mi se čini da je od jada i sramote pocrvenio). A neki se razlajali, ajme, kako je jarca na se pustila... Kuni ih ja i u kamen zatucaj, ne pomaže. Osjetili da đevojka nema oca ni brata, pa da je muška ruka zakloni i odbrani od sramotne riječi. A znam ja u dušu, sveti vladiko – čista je, ama čista kao kap rose na peru šeboja. Pa šta sam ja kriva što su mi muževljeve kosti u more potonule, potonule dvije neđelje po svadbi, kuku si ga meni, te nosih udovički pojas bez ikakva zazora i podizah tu mladiku...

I vladici zadrhta glas:

Ne plači, sestro. Koliko mogu ocijeniti, to je djelo zlih ljudi, koji bi htjeli da izgube sreću i poštenje toj djevojci. No, evo se i noć spušta, valja misliti o počinku, pa ćemo ujutru sve razbistriti i napisaću poslanicu Kamenarima da se klone pakosnih priča. Ovdje ti nema mjesta za žensko-ga konagdžiju, nego neka te momak moj otprati do prvih kuća – primiće te, nadam se.

Ni ova noć ne donese smirka vladici.

Premišljao je: čudne li igre – ove Primorke nekako su otvorena oka i jezika, nekako su toplije u svemu, nekako su više žene nego Brđanke. Je li to zbog ove pitome klime, zbog mora i sunca, pred kojim se sav ljudski stvor otvara, dok se u onom kamenjaru svak krije od sebe i od drugih, pa ogrubi, odrveni od jada i posna života i od nekakvih uza oko tijela i riječi. Zar bi ijedna žena sa uzvisine zborila onako sa vladikom. To se ne da ni zamisliti. A ona Primorka iskresa sve do zadnje sitnice, kao da pred sobom ima susjetku sa kojom svakodnevno brsti sitna ogovaranja.

Ali, što je to noćas? Što toliko misli o ženama, kao da nema prečih briga, kao da mu se već ne primiče šezdeseta. Obrnuće svoje misli ka sudbini bune u Srbiji, k Francuzima i Napoleonu i vijestima o potajnim snovima skadarskog paše.

A ujutru će napisati poruku Kamenarima, svakako će je napisati, makar ga Sankovski čekao sa svojim oficirima.

No, sad ne može da se ne sjeti jednog neobičnog događaja.

Jednog dana sačeka ga ispred manastira na Cetinju žena ovisoka i rumena u licu. Rekoše joj momci vladičini:

Hita mu se, neće te primiti.

Smilujte se! – zavapi ona. – Došla sam izdaleka, čak s kraja Crne Gore i nevolja mi je velika!

Začu vladika ove njene riječi, pa se zaustavi. Ona mu hitro pritrča i poljubi ga u ruku.

Šta je, nevjesta? Zbori brzo.

Ona zašara očima, a rumen na licu kao da joj potamnje.

Došla sam... da savjet daš meni jadnoj.

Nu, pitaj, šćeri.

Žena potegnu uzdah sa dna grudi i osmjeli se:

Sveti vladiko, ako jedna njiva, koja se kopa i natapa, ne daje nikakva ploda, šta treba činiti?

Promijeniti sjeme! – odgovori vladika, pa minu pokraj nje i predade se drugim brigama.

Prođe otprilike godinu dana, kad – ona ista žena obrete se ispred manastira. Držala je u naručju dijete, tepala mu i izgledala sasvim srećna. Sačeka opet vladiku i stupi pred njega:

Ja sam ona prošlogodišnja, sveti vladiko, pa sad dođoh da nam sreću poželiš.

Zagleda se vladika u nju, porazmisli malo, pa mu se lice ozari smijehom.

Tako, je li? Lijepo me ti prevari. Ali neka. Neka si blagoslovena i ti i dijete!

Sjutradan Sankovski zatraži od vladike da mu kaže koliko Crna Gora, približno, može sakupiti vojnika.

Nekoliko ljudi, zajedno s vladikom, sjedjeli su i zbrajali ratnike po bratstvima, plemenima, nahijama.

Gledajte, ljudi, kolika smo mi sila! – uzviknu vladika. – Teško Napoleonu i svakom neprijatelju: ima nas oko sedamnaest hiljada stasalih za pušku!

Onda su se šalili koja je nahija jača i brojnija. Ispade da su na prvom mjestu Crmničani – ima ih ravno četiri hiljade. Katunjani su odmah za njima – samo stotinak pušaka manje. Iz Brda se može sazvati oko tri hiljade i dvjesta vojnika, iz Riječke nahije tri hiljade a iz Lješanske nahije dvije hiljade i devet stotina.

To je samo pusti račun – zaključi vladika. Nikad se toliko naših boraca nije sakupilo ispod barjaka. Evo i sad nas ima oko devet hiljada, a od toga hiljadu i dvjesta iz Boke.

SADRŽAJ POGLAVLJE 31.